

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА УСТАВНОГ УРЕЂЕЊА И БЕЗБЕДНОСТИ КАО ОСНОВА ДРУШТВЕНЕ И ПРИВРЕДНЕ ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Славица С. Динић
Министарство унутрашњих послова Републике Србије
Милош В. Јончић*
Институт за међународну политику и привреду, Београд
Емил М. Турковић
Универзитет у Нишу, Правни факултет

Уставно уређење и безбедност државе представљају темељ сваког друштва и његове привреде. Без јасних правила на којима је устројена конкретна заједница, односно њено функционисање, и адекватних механизма заштите тог устројства, једна држава не може постојати, ни формално ни фактички, а тиме ни њена привреда. Стога је заштита уставног уређења и безбедности државе основни услов опстанка сваког друштва и његове привреде, те су од суштинске важности тзв. политичка кривична дела, односно политички мотивисане инкриминације које, с обзиром на вредности које штите, у свим друштвима имају изузетно велики значај. Република Србија своје уставно уређење првенствено штити одредбама главе XXVIII Кривичног законика Републике Србије, али и прописивањем инкриминација које се тичу тероризма из главе XXXIV КЗ, јер понашања која се њима санкционишу имају есенцијалну важност за егзистенцију друштва.

У раду се бавимо анализом статистичких података који се тичу ових деликата, почев од краја Другог светског рата закључно са 2013-ом годином, и долазимо до закључка да је број извршених тзв. политичких кривичних дела миноран. Међутим, имајући у виду природу и објекат заштите ових инкриминација, јасно је да оне, чак и у овом броју, могу имати озбиљне последице за питање безбедности државе, а тиме и за безбедност и остваривање основних, односно уставом гарантованих права њених грађана.

Кључне речи: *уставно уређење, безбедност, политичка кривична дела*

* mjoncic@diplomacy.bg.ac.rs

Увод

Уставно уређење и безбедност државе представљају темељ сваког друштва и његове привреде. Без јасних правила на којима је устројена конкретна заједница, односно њено функционисање, и адекватних механизма заштите тог устројства, једна држава не може постојати, ни формално ни фактички, а тиме ни њена привреда. Стога је заштита уставног уређења и безбедности државе основни услов опстанка сваког друштва и његове привреде, те су од суштинске важности тзв. политичка кривична дела, односно политички мотивисане инкриминације које, с обзиром на вредности које штите, у свим друштвима имају изузетно велики значај.

Република Србија своје уставно уређење и безбедност првенствено штити одредбама Кривичног законика¹ из 2005. године (у даљем тексту – КЗ), односно главе XXVIII којом су инкриминисана понашања усмерена против уставног уређења и безбедности Републике. Непосредно, ове инкриминације угрожавају друштвени поредак земље у његовим основама, а посредно, и значајан број других добара којима се кривичним правом пружа заштита. То је разлог зашто кривично право, још од свог настанка (Чејовић, 2007., стр. 558), прописивањем и изрицањем строгих кривичних санкција, настоји да спречи понашања ове природе, без обзира на то да ли је њиховим предузимањем постигнут жељени циљ. Поред главе XXVIII КЗ-а, у политичка кривична дела, односно инкриминације којима се штити уставно уређење и безбедност Републике у ширем смислу, могу се убројати: кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом из главе XXXIV КЗ (тероризам, јавно подстицање на извршење терористичких дела, врбовање и обучавање за вршење терористичких дела, употреба смртоносне направе, уништење и оштећење нуклеарног објекта, угрожавање лица под међународном заштитом, финансирање тероризма, терористичко удруживање), кривична дела против безбедности јавног саобраћаја из главе XXVI КЗ (угрожавање безбедности ваздушног саобраћаја насиљем, отмица ваздухоплова, брода и другог превозног средства и пиратство), кривична дела против опште сигурности људи и имовине из главе XXV КЗ (неовлашћено прибављање и угрожавање безбедности нуклеарним материјама), као и кривична дела против безбедности рачунарских података из главе XXVII КЗ (рачунарска саботажа, прављење и уношење рачунарских вируса, рачунарска превара, неовлашћен приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података). Међутим, у овом раду фокус ће бити на кривичним делима из главе XXVIII КЗ-а, а поменућемо и инкриминације које се тичу тероризма из главе XXXIV КЗ, јер понашања која се њима санкционишу имају есенцијалну важност за егзистенцију друштва.

Политичка кривична дела (а нарочито тероризам као врло изражена и данас присутна појава), представљају изразит, и национални и међународни проблем, пре свега, због нивоа опасности коју са собом носе, а затим, због своје учесталости. Наиме, само у периоду од 1973. до 2003. године, у свету је забележено 11.650 политичких кривичних дела (Гађиновић, 2005., стр. 35). У историји Србије, ово питање је увек било присутно, али је у последњој деценији 20. и почетком 21. века постало нарочито изражено.

¹ Кривични законик Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/205-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

Кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије

У кривичном законодавству наше земље група кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, истина са нешто другачијим формулацијама и називом, појављује се одмах након Другог светског рата,² па чак, у једном временском периоду и доминира. На њихову појаву тада, и егзистирање до данас, од пресудне важности био је историјски тренутак, односно друштвено-политичке прилике конкретног момента чему сведоче од тада до данас донешени закони.

Табела 1 – *Осуђена пунолетна и малолетна лица за кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије за период 1947 – 2013. год.*³

Редни број	Година	Правноснажно осуђена пунолетна лица за учињена кривична дела против Уставног уређења и безбедности Републике Србије ⁴	Правноснажно осуђена малолетна лица за учињена кривична дела против Уставног уређења ⁵
1.	1947.	2.730	24
2.	1948.	2.708	11
3.	1949.	1.634	13

² За ову област значајно је поменути Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави из 1921. године, као и Кривични законик Краљевине Југославије који је на снази од 01. јануара 1930. године). Види: З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, Београд, 2009, стр. 32.

³ Подаци преузети: *Два века развоја Србије – статистички преглед*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2008. год., стр. 287-289 и 291-292; *Статистички годишњак Србије*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2009. год., стр. 442-443; *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији*, САОПШТЕЊЕ – Статистика правосуђа, Републички завод за статистику Србије, бр. 191 – год. LXIV, 2014. год., и *Малолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији*, САОПШТЕЊЕ – Статистика правосуђа, Републички завод за статистику Србије, бр. 192 – год. LXIV, 2014. год. Почев од 1999. године, подаци за подручје Аутономне покрајине Косово и Метохија нису обухваћени.

⁴ Глава чији је објекат заштите уставно уређење и безбедност Републике Србије, није одувек носила тај назив. Наиме, од краја Другог светског рата, закључно са 1951. годином, ова група деликата је имала назив: „кривична дела против опстанка државе“, а од 1952. године, закључно са 1969. годином: „кривична дела против народа и државе“. Тек почев од 1970. године има актуелни назив. Наравно, треба имати у виду и чињеницу да су мењане и инкриминације у оквиру ње, што је било, и тада као и данас, условљено политиком против сузбијања криминалитета, као манифестацијом друштвено-политичког стања у Републици Србији.

⁵ Републички завод за статистику, податке о осуђеним малолетним учиниоцима за групу кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, издвојено приказује за период почев од 1947. године, закључно са 1971. годином, што је било у складу са казном политиком тог доба према овај групи деликата. Међутим, касније је број малолетних учинилаца ових кривичних дела значајно опао (готово да се нису ни јављали), што је било, с једне стране, последица промењене казнене политике према овим деликтима уопште, а с друге стране, разлог да Републички завод за статистику, податке о броју осуђених малолетника за кривична дела против уставног уређења и безбедности Србије не приказује издвојено, већ у оквиру групе тзв. „осталих кривичних дела“. Овакво решење Завода за статистику намеће се као целесходно, јер малолетних учинилаца ове врсте деликата је, посматрано по годинама за период од 1947. до 1971. године, а у односу на број пунолетних учинилаца у овом временском периоду, било изразито мало, или их чак уопште није било. Наиме, у посматраном периоду, који обухвата 25 година, у чак 14 година (56%) се, међу учиниоцима кривичних дела из групе против уставног уређења и безбедности Републике Србије, малолетни учиниоци уопште не појављују.

Редни број	Година	Правноснажно осуђена пунолетна лица за учињена кривична дела против Уставног уређења и безбедности Републике Србије ⁴	Правноснажно осуђена малолетна лица за учињена кривична дела против Уставног уређења ⁵
4.	1950.	1.467	8
5.	1951.	1.109	1
6.	1952.	1.101	-
7.	1953.	593	1
8.	1954.	403	5
9.	1955.	346	-
10.	1956.	249	-
11.	1957.	186	4
12.	1958.	116	-
13.	1959.	168	2
14.	1960.	131	1
15.	1961.	94	-
16.	1962.	48	-
17.	1963.	59	-
18.	1964.	48	2
19.	1965.	85	-
20.	1966.	14	-
21.	1967.	26	-
22.	1968.	26	-
23.	1969.	62	-
24.	1970.	44	-
25.	1971.	31	-
26.	1972.	55	
27.	1973.	91	
28.	1974.	92	
29.	1975.	110	
30.	1976.	135	
31.	1977.	66	
32.	1978.	30	
33.	1979.	17	
34.	1980.	59	
35.	1981.	62	
36.	1982.	312	
37.	1983.	148	
38.	1984.	199	
39.	1985.	145	

Редни број	Година	Правноснажно осуђена пунолетна лица за учињена кривична дела против Уставног уређења и безбедности Републике Србије ⁴	Правноснажно осуђена малолетна лица за учињена кривична дела против Уставног уређења ⁵
40.	1986.	191	
41.	1987.	132	
42.	1988.	136	
43.	1989.	80	
44.	1990.	60	
45.	1991.	28	
46.	1992.	5	
47.	1993.	5	
48.	1994.	39	
49.	1995.	33	
50.	1996.	28	
51.	1997.	6	
52.	1998.	113	
53.	1999.	76	
54.	2000.	107	
55.	2001.	95	
56.	2002.	2	
57.	2003.	1	
58.	2004.	1	
59.	2005.	1	
60.	2006.	12	
61.	2007.	6	
62.	2008.	20	
63.	2009.	32	
64.	2010.	24	
65.	2011.	10	
66.	2012.	51	
67.	2013.	22	

Пунолетни учиниоци кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије

Од 01. јануара 2006. године, у примени је актуелни Кривични законик. То је разлог зашто смо се определили за представљање извршених политичких кривичних дела из главе XXVIII КЗ-а, за период, почев од 2006. године, закључно са 2013. годином.

Табела 2 – Пријављена/осуђена пунолетна лица за кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, у периоду од 2006. до 2013. године

Кривично дело	2006. год. ⁶	2007. год. ⁷	2008. год. ⁸	2009. год. ⁹	2010. год. ¹⁰	2011. год. ¹¹	2012. год. ¹²	2013. год. ¹³
Угрожавање независности чл. 305. КЗ	0/0	0/0	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Признавање капитулације или окупације чл. 306. КЗ	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Угрожавање територијалне целине чл. 307. КЗ	0/0	0/0	2/0	0/0	1/0	0/0	0/0	0/0
Напад на уставно уређење чл. 308. КЗ	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Позивање на насилну промену уставног уређења чл. 309. КЗ	0/0	2/0	0/0	0/0	3/0	1/0	0/1	0/0
Убиство представника највиших државних органа чл. 310. КЗ	0/0	0/0	0/0	0/3	0/0	0/0	0/0	0/0
Оружана побуна чл. 311. КЗ	0/0	0/0	0/0	0/0	0/1	0/4	8/0	1/0
Тероризам чл. 312 ¹⁴	1/2	8/0	10/4	14/0	2/0	1/0	5/0	0/2
Диверзија чл. 313. КЗ	0/0	0/0	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Саботажа чл. 314. КЗ	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/1	1/0
Шпијунажа чл. 315. КЗ	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0

⁶ Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2006, Републички завод за статистику, Билтен 490, Београд, 2009. год.

⁷ Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2007, Републички завод за статистику, Билтен 502, Београд, 2009. год.

⁸ Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2008, Републички завод за статистику, Билтен 514, Београд, 2010. год.

⁹ Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2009, Републички завод за статистику, Билтен 529, Београд, 2010. год.

¹⁰ Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2010, Републички завод за статистику, Билтен 546, Београд, 2011. год.

¹¹ Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2011, Републички завод за статистику, Билтен 558, Београд, 2012. год.

¹² Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2012, Републички завод за статистику, Билтен 576, Београд, 2013. год.

¹³ Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2013, Републички завод за статистику, Билтен 588, Београд, 2014. год.

¹⁴ Ова инкриминација се све до 24. децембра 2012. године санкционисала у оквиру главе XXVIII, након чега је систематизована у оквиру подгрупе кривичних дела коју сачињава осам тзв. деликата против тероризма, а у групи деликата против човечности и других добара заштићених међународним правом.

Кривично дело	2006. год. ⁶	2007. год. ⁷	2008. год. ⁸	2009. год. ⁹	2010. год. ¹⁰	2011. год. ¹¹	2012. год. ¹²	2013. год. ¹³
Одавање државне тајне чл. 316. КЗ	3/0	0/0	2/0	0/0	0/0	1/0	0/0	0/0
Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости чл. 317. КЗ	84/6	80/6	83/16	71/28	80/9	48/6	76/44	37/20
Повреда територијалног суверенитета чл. 318. КЗ	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Удруживање ради противуставне делатности чл. 319. КЗ	0/4	16/0	0/0	2/1	1/14	0/0	2/2	1/1
Припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије чл. 320. КЗ	0/0	1/0	0/0	0/0	0/0	0/0	3/3	0/0
Тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије чл. 321. КЗ	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
УКУПНО	88/12	107/6	100/20	87/32	87/24	51/10	89/51	39/22

Табела 3 – Укупан број кривично пријављених/осуђених пунолетних лица у Републици Србији за период од 2006. до 2013. године

Пријављена/осуђена пунолетна лица	2006. год. ¹⁵	2007. год. ¹⁶	2008. год. ¹⁷	2009. год. ¹⁸	2010. год. ¹⁹	2011. год. ²⁰	2012. год. ²¹	2013. год. ²²
УКУПНО	105.701/ 41.422	98.702/ 38.694	101.723/ 42.188	100.026/ 40.880	74.279/ 21.681	88.207/ 30.807	92.879/ 31.322	91.411/ 32.241

Што се пунолетних учинилаца тиче, јасно је да је њихово партиципирање у извршењу кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, тзв. политичких кривичних дела у ужем смислу, ако се има у виду укупан број кривично пријављених и осуђених (Табела 3, тј. поређење података из Табеле 2 са подацима из Табеле 3), у посматраном осмогодишњем периоду, врло мали, тачније незнатан. Наравно, ово само за себе не говори много. По својој природи, реч је о групи кривичних дела која, за конкретну државу, могу бити изузетно опасна, због чега је потребно, анализирати структуру извршених деликата из поменуте групе, која су пријављена, или у односу на које је донешена правноснажна пресуда (Табела 2).

¹⁵ Пунолетни учиниоци ..., оп. cit., Билтен 490, Београд, 2009. год.

¹⁶ Пунолетни учиниоци ..., оп. cit., Билтен 502, Београд, 2009. год.

¹⁷ Пунолетни учиниоци ..., оп. cit., Билтен 514, Београд, 2010. год.

¹⁸ Пунолетни учиниоци ..., оп. cit., Билтен 529, Београд, 2010. год.

¹⁹ Пунолетни учиниоци ..., оп. cit., Билтен 546, Београд, 2011. год.

²⁰ Пунолетни учиниоци ..., оп. cit., Билтен 558, Београд, 2012. год.

²¹ Пунолетни учиниоци ..., оп. cit., Билтен 576, Београд, 2013. год.

²² Пунолетни учиниоци ..., оп. cit., Билтен 588, Београд, 2014. год.

Прегледом Табеле 2, прво што се уочава јесте да се, за један број кривичних дела, у читавом посматраном периоду не појављује ни једно осуђено лице. У питању је чак 9 кривичних дела, односно више од 50 %. То су следећи деликти: угрожавање независности чл. 305, признавање капитулације или окупације чл. 306, угрожавање територијалне целине²³ чл. 307, напад на уставно уређење чл. 308, диверзија чл. 313, шпијунажа чл. 315, одавање државне тајне чл. 316, повреда територијалног суверенитета чл. 318 и тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије чл. 321.

Са бројем лица против којих је поднешена кривична пријава због учињеног деликта против уставног уређења и безбедности земље, ситуација је нешто другачија (Табела 2). Наиме, број деликата за чије извршење, у посматраном периоду, није пријављено ни једно лице је за једну трећину мањи од броја оних кривичних дела у односу на које, ни против једног лица, није донешена пресуда. У питању су готово истоветна дела као и деликти у односу на које није донета ни једна пресуда. То су: признавање капитулације или окупације чл. 306, напад на уставно уређење чл. 308, убиство представника највиших државних органа чл. 310., шпијунажа чл. 315, повреда територијалног суверенитета чл. 318 и тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије чл. 321. За кривично дело из чл. 310., у посматраном периоду нема пријављених лица, али у 2009. години је осуђено троје лица. У питању је окончање поступка који је започет пре 2006. године, а који је везан за догађај из 2003. године. Примере извршења овог кривичног дела, можемо наћи, не само у нашој прошлости већ и у прошлости, готово свих, других друштава.

Даље, уочавамо кривична дела са по једним осуђеним лицем за цео посматрани период, и то у истој години. То су: кривично дело позивање на насилну промену уставног уређења чл. 309, и кривично дело саботажа чл. 314. Кривична дела за чије извршење је пријављено само једно лице су кривично дело угрожавање независности из чл. 305. и кривично дело диверзије из чл. 314.

За кривично дело саботаже, у посматраном осмогодишњем периоду, пријављено је двоје лица, за кривично дело угрожавање територијалне целине из чл. 307, троје, а четворо лица у односу на члан 320 – припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије. Деликти са по троје осуђених лица су: 2010. године - кривично дело убиство представника највиших државних органа чл. 310. и 2012 године - кривично дело припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије чл. 320. У овом периоду, за кривично дело оружана побуна из чл. 311, пријављено је осморо лица 2012. године и једно 2013. године, док је осуђено једно 2010. године, а четири лица 2011. године.²⁴

²³ 17. фебруара 2008. године, Скупштина Косова је једногласно прогласила независност Аутономне покрајине Републике Србије Косова и Метохије. Међутим, прегледом статистичких података, налазимо да у посматраном периоду од осам година, за кривично дело угрожавања територијалне целине уопште нема осуђених лица. Објашњење можемо тражити у чињеници да Република Србија над својом поменутом покрајином нема ингеренције. Такво стање датира из доста ранијег периода, дакле не од проглашења независности. Наиме, у годишње статистичке прегледе који се воде за Републику Србију, нису укључени и подаци за Аутономну покрајину Косово и Метохију, и то још од давне 1999. године.

²⁴ Разлика која се јавља између броја пријављених и броја осуђених лица, резултат је неколико могућих ситуација: а) деликт је пријављен у ранијем периоду, а поступак је окончан у посматраном; б) деликт јесте пријављен у посматраном периоду, али поступак у њему није и окончан, или в) деликт није тужиоцу пријављен, већ је поступак, који је резултирао осуђујућом пресудом, тужилац покренуо на основу сопствених сазнања, тј. самоиницијативно, наредбом о спровођењу истраге или подношењем непосредне оптужнице.

Кривично дело тероризам је до 24. децембра 2012. године било систематизовано у члану 312. главе XXVIII КЗ-а. Али, од наведеног датума, ова инкриминација је, заједно са још седам нових деликата, уврштена у групу кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Међутим, према статистичким подацима Републичког завода за статистику,²⁵ али и извештају Републичког јавног тужилаштва,²⁶ у посматраном периоду, донешене пресуде су искључиво везане за чл. 312. Наиме, осуђено је 2 лица 2006. године и 4 лица 2008. године. По истом члану, без обзира на наведено ново законско решење, у 2013. години, осуђено је 2 лица. Објашњење за овакву ситуацију, налази се у правилу да учинилац одговара према закону који је важио у време извршења кривичног дела, осим ако је каснији закон за њега блажи. Како је код нас право на суђење у разумном року изразито повређено, на шта Заштитник грађана указује у готово свим својим извештајима,²⁷ то је и у овом случају реч о кривичном делу тероризма извршеном пре 24. децембра 2012. године. Дакле, како смо истакли, почев од 24.12.2012. године, кривично дело тероризам, више није инкриминисано у оквиру главе чији је објекат заштите уставно уређење и безбедност државе, већ у групи кривичних деликата против човечности и других добара заштићених међународним правом. Сходно томе, у поменути евиденцијама Републичког завода за статистику за 2013. годину и извештају Републичког јавног тужилаштва за поменути годину, података о пријављеним лицима за кривично дело из члана 312. више нема, а сходно чињеници да је овај члан, како смо објаснили, брисан. Интересантно је међутим, да током посматраног периода, првих седам година, за кривично дело тероризам имамо пријављена лица (чак 37 особа)²⁸. Међутим, током 2013. године, у односу на подгрупу тзв. терористичких кривичних дела, сачињену од чак осам деликата, пријављених лица није било. Ово можемо оценити као позитиван тренд, јер је природа кривичног дела тероризам таква, да му не дозвољава латентност, што заправо значи да, у току 2013. године, овај деликт није извршен.

Тероризам је изразито негативна али и веома присутна појава данашњице. О њој се много говори, пише, она се анализира са свих могућих аспеката, раде се стратегије и акциони планови њеног сузбијања, али и превенције, односно спречавања. Ово је питање коме је посвећено много пажње, времена, енергије, средстава. Међутим, имајући у виду приказане статистичке податке који се тичу броја пријављених, а нарочито осуђених лица за кривично дело тероризма, при чему се тај број не разликује, бар не у значајној мери, од бројева који фигурирају код других кривичних дела из ове главе, можемо констатовати да ова појава нашем друштву, за сада, не представља

²⁵ Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2013, Републички завод за статистику, Билтен 588, Београд, 2014. год.

²⁶ Рад јавних тужилаштва на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2013. години, Републичко јавно тужилаштво, Београд, 2014. године, стр. 17-19.

²⁷ Годишњи извештаји Заштитника грађана за период од 2007. године закључно са 2016-ом годином. www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji (25.07.2017)

²⁸ Имајући у виду опасност последица ове појаве, број пријављених особа није занемарљив. Али, с обзиром да се ради о осмогодишњем периоду, и да није реч о броју кривичних дела, већ особа, при чему више њих може бити укључено у извршење једног кривичног дела, овај податак није алармантан, мада је и више него довољан показатељ неопходности адекватног ангажовања на превенцији терористичких аката.

претњу. Наравно, то не значи да се не требамо бавити њеном превенцијом, јер она, и у изразито малом броју, може произвести последице несагледивих размера, већ само констатујемо да она за нас не представља конкретан, близак ризик.

Међутим, постоје и учесталија кривична дела, но што су то до сада наведена. Наиме, за кривично дело удруживање ради противуставне делатности из чл. 319, у посматраном периоду, укупно је пријављено 21 лице (16 – 2007, 2 – 2009, 1 – 2010, 2 – 2012 и 1 – 2013. год.), а нешто више њих је и осуђено, тј. укупно 22 – 2006. године, осуђено је четири лица; 2009. године, једно; 2010. године, четрнаесторо; 2012. године, двоје, а 2013. године, поново једно. Ово дело јесте учесталије од других деликата из ове главе, али, имајући у виду број осуђених лица (ако изузмемо 2010. годину), врло им је слично, односно та карактеристика га не издваја.

Кривично дело изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из чл. 317. је, у односу на остале деликте против уставног уређења и безбедности Србије, и бројније и учесталије. Оно је заступљено у свакој години посматраног периода, у броју који, за ову групу кривичних дела, није типичан. Тако је за овај деликт у 2006. години, било 84 пријављених, а шест осуђених лица. У 2007. години, било је исто толико осуђених, али 80 пријављених. 2008. година, бележи 83 пријављених, шеснаесторо осуђених. 2009. године, било је 71 пријављено лице, а двадесет осморо осуђених. 2010. године, 80 пријављених, осуђених деветоро. 2011. године, значајно мање пријављених лица, 48, а шесторо осуђених. 2012. године, 76 лица је пријављено, а чак четрдесет четворо осуђено, док је у 2013. години, у целом посматраном периоду, било најмање пријављених лица – 37, и тринаесторо осуђених. Код ове инкриминације запажамо значајну разлику између броја пријављених и броја осуђених лица, што за ову врсту деликата, није типично, бар не у посматраном периоду.

Анализом статистичких података осуђених лица за кривична дела против уставног уређења и безбедности Србије, односно њихове структуре, долазимо до следећих закључака. Број осуда за ове деликте је врло миноран, ако се има у виду укупан број кривично осуђених (Табела 3), а нарочито пријављених лица за кривична дела уопште (Табела 3). Друго, дела која за државу могу бити веома опасна се или не врше или су незнатна (опет посматрано према броју укупно пријављених, али и осуђених лица). Нешто учесталији деликти, јесу опасни (што је и био мотив законодавца да их уопште инкриминише), али не у мери која би представљала ризик за опстанак друштва. Даље, ову слику треба „урамити“, следећим чињеницама: карактеристикама статистике као науке (посебно тиме да она третира масу, а не појединачан случај), политиком сузбијања криминалитета, а нарочито за ову групу деликата важно – нашом економско-политичком ситуацијом, те недоследношћу приклањања правним средствима решавања конкретног проблема ове природе, већ противправним насилним радњама, што се обавезно мора превентирати. Наиме, сва питања, па и ова политичка, неизоставно се морају решавати правним, ненасилним средствима. На тај начин, број свих деликата би био драстично смањен, па и политичких кривичних дела која, морамо признати, у нашем друштву нису заступљена у значајној мери, али су такве природе да њихово извршење, и у наведеном обиму, може имати озбиљне последице за питање безбедности државе, а тиме и безбедност и остваривање основних, односно уставом гарантованих права њених грађана.

Малолетни учиниоци кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије

Табела 4 – Пријављена/осуђена малолетна лица за кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије

Кривично дело против уставног уређења и безбедности Републике Србије	2006. год. ²⁹	2007. год. ³⁰	2008. год. ³¹	2009. год. ³²	2010. год. ³³	2011. год. ³⁴	2012. год. ³⁵	2013. год. ³⁶
Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости чл. 317. КЗ	0/0	5/8	2/4	17/6	21/9	6/1	2/3	6/3
УКУПНО	0	5/8	2/4	17/6	21/9	6/1	2/3	6/3

Табела 5 – Укупан број кривично пријављених/осуђених малолетних лица у Републици Србији у периоду од 2006. до 2013. године.

Осуђена пунолетна лица	2006. год. ³⁷	2007. год. ³⁸	2008. год. ³⁹	2009. год. ⁴⁰	2010. год. ⁴¹	2011. год. ⁴²	2012. год. ⁴³	2013. год. ⁴⁴
УКУПНО	3.041	3.434	4.085	3.497	3.747	4.323	3.913	3.844
	/	/	/	/	/	/	/	/
	1.566	1.996	2.229	1.902	1.640	2.290	2.302	2.648

²⁹ Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2006, Републички завод за статистику, Билтен 491, Београд, 2009. год.

³⁰ Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2007, Републички завод за статистику, Билтен 505, Београд, 2009. год.

³¹ Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2008, Републички завод за статистику, Билтен 513, Београд, 2010. год.

³² Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2009, Републички завод за статистику, Билтен 528, Београд, 2010. год.

³³ Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2010, Републички завод за статистику, Билтен 547, Београд, 2012. год.

³⁴ Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2011, Републички завод за статистику, Билтен 559, Београд, 2012. год.

³⁵ Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2012, Републички завод за статистику, Билтен 577, Београд, 2013. год.

³⁶ Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2013, Републички завод за статистику, Билтен 589, Београд, 2014. год.

³⁷ Малолетни учиниоци ..., ор. cit., Билтен 491, Београд, 2009. год.

³⁸ Малолетни учиниоци ..., ор. cit., Билтен 505, Београд, 2009. год.

³⁹ Малолетни учиниоци ..., ор. cit., Билтен 513, Београд, 2010. год.

⁴⁰ Малолетни учиниоци ..., ор. cit., Билтен 528, Београд, 2010. год.

⁴¹ Малолетни учиниоци ..., ор. cit., Билтен 547, Београд, 2012. год.

⁴² Малолетни учиниоци ..., ор. cit., Билтен 559, Београд, 2012. год.

⁴³ Малолетни учиниоци ..., ор. cit., Билтен 577, Београд, 2013. год.

⁴⁴ Малолетни учиниоци ..., ор. cit., Билтен 589, Београд, 2014. год.

Када је реч о малолетницима, њихово партиципирање у кривичним делима против уставног уређења и безбедности Републике Србије је, с једне стране, незнатно, док је с друге, оно искључиво везано за кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости. Ово прво, може се објаснити чињеницом да малолетници имају сувише мало времена за деликвентно понашање уопште. Наиме, малолетницима се сматрају лица која су навршила четрнаест, а нису навршила осамнаест година живота. Након навршене осамнаесте године, лице постаје пунолетно. Дакле, јасно је да је период од четири године изразито кратак, нарочито у односу на онај који наступа након осамнаесте године живота појединца и који се мери деценијама.

Поред времена које им је на располагању, а које је, како смо објаснили, веома кратко, незнатном учешћу малолетника у вршењу ове врсте деликата, доприноси и чињеница да ни проценат учешћа пунолетних лица у њиховом извршењу, посматрано у односу на укупно извршени криминалитет, није значајан.

Даље, партиципирање малолетника само у извршењу, тачније осуди, а то је и ситуација када је реч о пријави, за кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости, треба повезати са природом, односно бићем овог кривичног дела.

Можемо закључити да малолетници у извршењу кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, сходно броју пријава, и пресуда у приказаном периоду, имају незнатно учешће. Међутим, посматрано у односу на укупан криминалитет који изврше, тј. укупан број пресуда, односно криминалитет за који су пријављена, њихово партиципирање у овој врсти деликата још је минорније.

Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом

За политичка кривична дела, из поменуте главе, значајна је тзв. подгрупа терористичких кривичних дела, која убраја укупно осам кривичних дела.

Оно што је карактеристично за инкриминисање тероризма јесу широке и неодређене инкриминације са врло строго прописаним казнама, као и специјално законодавство које предвиђа одступања од неких кривично-правних начела. То се правда изразито високим степеном опасности терористичких аката. Наше кривично законодавство одређене терористичке акте инкриминише и неким другим кривичним делима, док се кривично дело из ранијег члана 312, у кривично законодавство Републике Србије (са другачијом формулацијом), унето 1973. године, односи само на тероризам у ужем смислу. Кривично дело тероризма је, дакле, било систематизовано у оквиру главе чије је објекат заштите Уставно уређење и безбедност Републике Србије, почев о 1973. године до 24.12.2012. године. Зато праћење укупних статистичких података, збирних података, за групу кривичних дела против уставног уређења и безбедности Р. Србије, без сагледавања историјата појединачних инкриминација убројаних у њу, није егзактно.

Кривични законик Републике Србије је, дакле, до 24.12.2012. године познавао још једну инкриминацију из области тероризма. У питању је кривично дело међународни тероризам из чл. 391. КЗ, инкриминација која се налазила у оквиру групе деликата

чији је објекат заштите човечност и друга добра заштићена међународним правом. Према Стојановићу (Стојановић, 2006., стр. 680), страном кривично право код кривичног дела тероризма најчешће захтева кумулативно постојање два елемента, један објективни и други субјективни: да је предузета нека општеопасна радња и да постоји намера застрашивања грађана, по правилу из политичких мотива.

Законом о изменама и допунама Кривичног законика од 24. децембра 2012. године, унесене су битне новине у регулисању кривичних дела тероризма. Пре свега, више не постоји члан 312. КЗ којим је било прописано кривично дело тероризма у оквиру главе која за примарни објекат заштите има уставно уређење и безбедност Републике Србије. То је резултат инкриминисања основног кривичног дела тероризма у члану 391. КЗ на јединствен начин (до тада је конкретним чланом било прописано кривично дело међународни тероризам), независно од тога да ли је дело учињено против наше или стране државе, или пак против међународне организације. У теорији је то данас постало општеприхваћено, а и значајан број релевантних међународних докумената креће се у смеру схватања тероризма као кривичног дела које, мада усмерено против конкретне државе или међународне организације, погађа вредности од интереса за целу међународну заједницу.

Тако, актуелни кривични законик, у оквиру ове главе уводи подгрупу тзв. кривичних дела против тероризма. Тај низ кривичних дела почиње кривичним делом тероризма (као основним делом), а окончава се деликтом терористичко удруживање (тероризам 391, јавно подстицање на извршење терористичких дела 391а, врбовање и обучавање за вршење терористичких дела 391б, употреба смртоносне нараве 391в, уништење и оштећење нуклеарног објекта 391г, угрожавање лица под међународноправном заштитом 392, финансирање тероризма 393. и терористичко удруживање 393а. Ове измене су довеле и до брисања кривичног дела међународни тероризам, а члан који је инкриминисао ово кривично дело, од поменутог датума предвиђа кривично дело тероризма, као основно за осталих седам, која сва заједно (укупно их је осам), сачињавају подгрупу тзв. терористичких кривичних дела.

Прегледом статистичких података, за период од 2006. године, закључно са 2013. годином, закључујемо да је за кривично дело међународни тероризам, у 2010. години, било пријављено шест пунолетних лица, а 2011. године, четири. Међутим, у посматраном периоду, за ово кривично дело, није било осуђених (ни пунолетних, ни малолетних),⁴⁵ али ни за неко од кривичних дела из подгрупе тзв. терористичких деликата. У односу на поменуто подгрупу, није било ни пријављених лица.⁴⁶

Закључак

Заштита уставног уређења и безбедности има есенцијални значај за сваку заједницу, па и нашу државу. Уставом устројени поредак и безбедност конкретног друштва представљају неизоставни услов за остварење и заштиту основних људ-

⁴⁵ Подаци су преузети из већ наведених статистичких Билтена бр.: 490, 502, 514, 529, 546, 558, 576, 588; 491, 505, 513, 528, 547, 559, 577 и 589.

⁴⁶ Ibid.

ских права, као и оних добара која су у функцији постојања и остваривања тих основних људских права. Наиме, без уставом устројеног правног поретка и његове адекватне заштите, нема ни права на живот и тело, као основног добра човека, али ни слобода и права човека и грађанина, права по основу рада, изборних права, права на полну слободу, имовину, здравље, и свих осталих права човека и грађанина. Зато би посебни део Кривичног законика требало систематизовати тако да кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, укључујући и инкриминације из области тероризма, представљају прву главу јер, иако ови деликти нису основно добро човека, свакако су условно добро човека, без којег се не може остварити ни једно друго право. Стога је постојање адекватних прописа који ће штити државу, неминовност, а све како би она, такође на основу прописа који почивају на демократским основама, могла да штити грађане.

У том циљу, а у склопу тужилачке истраге, требало би оформити правосудну полицију која би била под непосредним ингеренцијама јавног тужиоца, на који начин би се у потпуности реализовало начело руковођења и усмеравања предистражног и претходног поступка од стране јавног тужиоца. Препорука је да припадници правосудне полиције, по образовању буду дипломирани правници са положеним правосудним испитом, јер би предузимање доказних радњи било у њиховој искључивој надлежности. Односно, правосудна полиција би свакако сарађивала са осталим органима формалне социјалне контроле, али би доказне радње могле бити спроведене једино од стране њених припадника или под њиховим надзором, тачније у сарадњи са њима.

На крају, морамо указати, мада пре подсетити, да су кривично право и правосудје били, и остали, један од најзначајнијих инструмената борбе против политичких кривичних дела, односно заштите уставног уређења и безбедности земље, а уједно и значајна и јака препрека неограниченој самовољи и арбитрности политичке репресије. Међутим, државу од политичких кривичних дела, ипак не можемо заштити кривичним правом већ, политичком вољом и њеним актима. Наиме, кривичноправна решења у нашем правном систему су на нивоу развоја института у овој области, али, проблем лежи у чињеници да наше друштво, проблеме политичке и економске природе настоји да реши применом кривичног права.

Литература

- [1] Гађиновић, Р., *Тероризам*, Београд, 2005.
- [2] Годишњи извештаји Заштитника грађана за период од 2007. године закључно са 2016-ом годином (25.07.2017)
- [3] *Кривични законик Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/205-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
- [4] *Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2006*, Републички завод за статистику, Билтен 491, Београд, 2009.
- [5] *Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2007*, Републички завод за статистику, Билтен 505, Београд, 2009.
- [6] *Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2008*, Републички завод за статистику, Билтен 513, Београд, 2010.

- [7] *Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2009*, Републички завод за статистику, Билтен 528, Београд, 2010.
- [8] *Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2010*, Републички завод за статистику, Билтен 547, Београд, 2012.
- [9] *Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2011*, Републички завод за статистику, Билтен 559, Београд, 2012.
- [10] *Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2012*, Републички завод за статистику, Билтен 577, Београд, 2013.
- [11] *Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2013*, Републички завод за статистику, Билтен 589, Београд, 2014.
- [12] *Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2006*, Републички завод за статистику, Билтен 490, Београд, 2009.
- [13] *Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2007*, Републички завод за статистику, Билтен 502, Београд, 2009.
- [14] *Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2008*, Републички завод за статистику, Билтен 514, Београд, 2010.
- [15] *Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2009*, Републички завод за статистику, Билтен 529, Београд, 2010.
- [16] *Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2010*, Републички завод за статистику, Билтен 546, Београд, 2011.
- [17] *Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2011*, Републички завод за статистику, Билтен 558, Београд, 2012.
- [18] *Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2012*, Републички завод за статистику, Билтен 576, Београд, 2013.
- [19] *Пунолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде 2013*, Републички завод за статистику, Билтен 588, Београд, 2014.
- [20] *Рад јавних тужилаштва на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2013. години*, Републичко јавно тужилаштво, Београд, 2014.
- [21] Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Београд, 2015.
- [22] Стојановић, З. и Делић Н., *Кривично право – посебни део*, Београд, 2014.
- [23] Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2006.
- [24] Чејовић, Б., *Кривично право*, Београд, 2007.
- [25] Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Београд, 2015.